

УДК 336.71.001.37(477)

Кушнір С.О.*кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри фінансів і кредиту
Запорізького національного університету***Топчанюк О.В.***студент
Запорізького національного університету*

АНАЛІЗ ІНОЗЕМНИХ РЕЙТИНГОВИХ МЕТОДИК ОЦІНКИ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВ З МЕТОЮ СТВОРЕННЯ УНІФІКОВАНОЇ МОДЕЛІ ДЛЯ БАНКІВ УКРАЇНИ

ANALYSIS OF FOREIGN RATING METHODS OF EVALUATION OF FINANCIAL STABILITY OF BANKS WITH THE AIM OF CREATING AN UNIFIED MODEL FOR BANKS OF UKRAINE

АНОТАЦІЯ

Зважаючи на сьогоднішні умови функціонування банківської системи в Україні, включаючи серйозні виклики у всіх економіко-фінансових сферах – готівкового обігу та фінансової інфраструктури в цілому, забезпеченні стабільного функціонування банківських установ, банківському регулюванні та нагляді, важливим чинником удосконалення методів виходу з кризи є досвід використання перевірених зарубіжних й вітчизняних рейтингових моделей оцінки фінансової стійкості банків. В статті досліджено основні переваги та недоліки існуючих рейтингових методик, що дає підставу говорити про необхідність і можливість створення уніфікованої моделі рейтингової оцінки банків для ефективного функціонування банківської системи України.

Ключові слова: банківська система, комерційні банки, рейтингова оцінка, методики оцінювання стійкості банківської системи, групування банків за активами, рейтинг банків.

АННОТАЦИЯ

Учитывая сегодняшние условия функционирования банковской системы в Украине, включая серьезные вызовы во всех экономико-финансовых сферах – наличном обращении и финансовой инфраструктуре в целом, обеспечении стабильного функционирования банковских учреждений, банковском регулировании и надзоре, важным фактором совершенствования методов выхода из кризиса является опыт использования проверенных зарубежных и отечественных рейтинговых моделей оценки финансовой устойчивости банков. В статье исследованы основные преимущества и недостатки существующих рейтинговых методик, что дает основание говорить о необходимости и возможности создания унифицированной модели рейтинговой оценки банков для эффективного функционирования банковской системы Украины.

Ключевые слова: банковская система, коммерческие банки, рейтинговая оценка, методики оценки устойчивости банковской системы, группирование банков по активам, рейтинг банков.

ANNOTATION

Given the current conditions of functioning of banking system in Ukraine, including serious challenges in the economic-Finance – cash circulation and financial infrastructure, ensuring a stable functioning of banking institutions, banking regulation and supervision, an important factor in the improvement of methods of exit from the crisis experience in the use of audited foreign and domestic rating models assessment of financial stability of banks. The article studied the main advantages and drawbacks of existing rating methods, which gives grounds to speak about the necessity and possibility of creating a unified model of rating assessment of banks for effective functioning of the banking system of Ukraine.

Keywords: banking system, commercial banks, rating, methods of assessing the stability of the banking sector, grouping banks by assets, Bank rating.

Постановка проблеми. В умовах економічної глобалізації, коли валютні, банківські та фінансові кризи йдуть в ногу з економічним розвитком, стабільність економіки в значній мірі залежить від стійкості банківської системи. Сьогодні в Україні широко не використовуються системи оцінки діяльності банківських установ, оскільки серед фахівців банківської справи нема єдиної думки щодо параметрів рейтингової системи, яка б відповідала поточним потребам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробці загальних і спеціальних підходів до оцінки банків та їх фінансової стійкості присвячено роботи вітчизняних та закордонних авторів, зокрема, І.В. Волошина [2], І.М. Парасія-Вергуненка [10], К.Є. Раєвського [6], Я.А. Клааса [4], Л.О. Примостки [11], Р. Хейнсворта [13].

Мета статті полягає у дослідженні методичних підходів до оцінки фінансової стійкості комерційних банків в Україні, визначенні їх певного рівня та характеристики для визначення можливості використання рейтингового оцінювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасну банківську систему необхідно розглядати як велику динамічну, цілеспрямовану, відкриту систему, яка характеризується наявністю значної кількості елементів. І не останню роль в цій системі відіграє дослідження різних видів комерційних банків, що передбачає забезпечення їх цілісності та здатності виконувати свої функції у процесі адаптації до зовнішнього середовища при стабільному зростанні фінансових показників.

На даний момент існує велика кількість методик оцінки фінансового стану банків, які використовуються банківськими аналітиками, Національним банком України, а також іншими центральними банками розвинутих країн світу. Зарубіжні банки використовують рейтинги у своїй діяльності протягом багатьох десятиліть та для українських банківських установ рейтинги є відносно новим інструментом [1].

Такі методи поділяються на кілька категорій (табл. 1) [3]. Однією з найвідоміших наглядових рейтингових систем є американська система CAMELS, яка дає змогу комплексно оцінювати фінансову стійкість банку, що визначається на основі даних, які надходять у контролюючий інститут – Федеральну резервну систему США [12].

Таблиця 1
Методики оцінювання стійкості банківської системи

Тип системи	Назва системи	Країна
Наглядові банківські рейтингові системи	CAMELS	США
	PATROL	Італія
	O.R.A.P.	Франція
	CAMELS	Україна
Системи фінансових коефіцієнтів та групової однорідності	Individual Bank Monitoring Screens	США
	BAKIS	Німеччина
Системи комплексної оцінки банківського ризику	RATE	Великобританія
	RAST	Нідерланди
Статистичні моделі	GMS	США
	SAABA	Франція

Національний банк України оцінює фінансовий стан і стабільність банківської установи також за рейтинговою системою CAMELS [1]. Головна перевага системи CAMELS у тому, що вона є стандартизованим методом оцінки банків, у якій рейтинги з кожного показника вказують керівництву банку напрямок необхідних дій щодо їх поліпшення.

Банк Італії використовує рейтингову систему PATROL, сутність якої полягає у визначенні поточного стану банківської системи, вплив таких зовнішніх шоків, як несподіваний вплив депозитів і зростання питомої ваги простроченої заборгованості [12]. У Франції для дистанційного аналізу фінансової стійкості банків використовується система ORAP, а для прогнозування ймовірності банкрутства банківських установ – система SAABA, головна мета якої – виявлення існуючих проблем у банку на основі оцінки всіх компонентів ризиків, пов'язаних з його діяльністю [10]. Система ORAP працює в рамках стандартизованого програмного комплексу на базі внутрішніх та зовнішніх джерел інформації з оцінкою 14 фінансових показників [5].

Банк Англії аналізує стан банківської системи та прогнозує фінансову стійкість за допомогою методик RATE та TRAM. За вказаними методиками аналізуються не лише дані щодо діяльності банків та фінансових компаній, а й низка макроекономічних показників, які характеризують стан грошово-кредитного ринку країни, платіжного балансу, рівня заощаджень та інвестицій [12].

Вищенаведений аналіз підтверджує, що кожна з рейтингових систем є актуальною для кожної окремої країни, адже слугує основним інформаційним джерелом для проведення аналізу і побудови рейтингів банків, що характеризують масштаби банків, рівень диференціації фінансової діяльності, показники платоспроможності, ліквідності, прибутковості [2].

Розглядаючи банківську систему України, можна сказати, що вона має високий рівень сегментації, адже кожна група банків має різні характеристики. З метою здійснення порівняльного аналізу діяльності банків та розподілу наглядових функцій і обов'язків між центральним апаратом і територіальними управліннями Національного банку України щороку в грудні Національний банк України затверджує розподіл банків по групах на наступний рік. Таким чином, динаміка кількості груп банків України за активами в 2011–2015 рр. має наступний вигляд (табл. 2).

Таблиця 2
Динаміка групування банків за розміром активів за 2011–2015 рр.

Група	Кількість банків				
	01.01.11	01.01.12	01.01.13	01.01.14	01.01.15
I група	17	17	15	15	16
II група	22	19	20	20	19
III група	21	22	25	23	33
IV група	115	117	116	122	95

Джерело: [9]

За даними щорічного групування банків за розміром активів, у 2015 р. до I групи віднесено 16 банків, до II групи – 19 банків, до III групи – 33 банки та до IV групи – 95 банків. У 2015 р. тривав процес концентрації активів, капіталу та зобов'язань у банках I групи, де на 01.01.2015 р. було сконцентровано 73,3% загальних активів банків України, 74,5% капіталу та 72,8% загального обсягу зобов'язань. Значне число банківських установ України орієнтоване на обслуговування окремих бізнес-груп, а самі банки є учасниками формальних чи неформальних бізнес-груп (кептивні банки).

Аналіз динаміки розвитку банківської системи України показав, що щорічно приблизно 8–11 комерційних банків стають банкрутами, що складає близько 4–5% від їх загальної кількості (табл. 3).

Станом на 01.01.2015 р. у Державному реєстрі банків зареєстровано 182 банки, з яких 163 мали банківську ліцензію, в тому числі три державні – АТ «Ощадбанк», АТ «Укресімбанк», ПАТ «Держзембанк» та один АТ «РОДОВІД БАНК» – ліцензію санаційного банку. Кількість банків за участю іноземного капіталу, які діяли в Україні, зменшилась на чотири банки і становила 51 банк, з яких 19 – зі 100%-ним іноземним капіталом.

Таблиця 3
Динаміка розвитку банківської системи України
протягом 2011–2015 рр.

Назва показника	01.01.2011	01.01.2012	01.01.2013	01.01.2014	01.01.2015	01.09.2015
Кількість банків, які мають банківську ліцензію	176	176	176	180	163	126
з них: з іноземним капіталом	55	53	53	49	51	38
у т. ч. зі 100% іноземним капіталом	20	22	22	19	19	17
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	40,6	41,9	39,5	34,0	32,5	31

Джерело: [9]

Отже, враховуючи вищезазначений аналіз, складемо рейтинг банківської системи України та її складових, а саме комерційних банків. Спостереження за рейтинговою позицією конкретного банку та її аналіз сприяють прийняттю обґрунтованих рішень стосовно подальших

відносин суб'єктів господарської діяльності з цією банківською установою.

Розрахуємо рентабельність чистих активів комерційних банків та показник дисперсії рентабельності активів, який розраховується для певного банку і характеризує загальну прибутковість діяльності банківської установи за 2011–2015 рр. (табл. 4).

Виходячи з усього сказаного, узагальнююча оцінка діяльності певного комерційного банку визначається:

$$R_i = a_r \times \frac{r_i}{\max r_i} + a_d \times \frac{\min D_i}{D_i}, \quad (1)$$

де R_i – рейтингова оцінка певного (і-го) комерційного банку індикативної групи;

r_i – рентабельність активів і-го банку на момент визначення рейтингу (показник, розрахований з урахуванням середньорічного обсягу чистих активів);

$\max r_i$ – найбільша рентабельність активів у індикативній групі;

D_i – дисперсія показника рентабельності активів і-го банку;

$\min D_i$ – найменше значення дисперсії у індикативній групі банків;

Таблиця 4

Рентабельність активів комерційних банків за 2011–2015 рр.

Банк	2011	2012	2013	2014	2015	01.07.2015	Середнє значення	Дисперсія
ПриватБанк	1,21	0,98	0,89	0,87	0,37	2,55	1,14	0,55
Укресімбанк	0,07	0,12	0,18	0,21	-7,78	-0,03	-1,20	10,39
Ощадбанк	0,78	0,72	0,66	0,66	-6,69	-0,02	-0,65	8,83
Райффайзен банк Аваль	0,00	0,06	0,07	1,68	-2,92	-0,04	-0,19	2,23
Укрсоцбанк	0,07	0,04	0,02	0,03	-5,52	-0,18	-0,92	5,07
Промінвестбанк	-2,44	0,08	0,54	-6,48	-6,56	-0,14	-2,50	10,77
ВТБ банк	-1,46	1,57	2,78	-0,77	1,76	-0,03	0,64	2,71
Альфа-банк	0,00	0,06	0,14	0,04	-2,03	-0,02	-0,30	0,72
Надра	0,02	0,01	0,00	0,01	-2,90	-	-0,57	1,70
Перший укр. міжнародний банк	1,30	0,77	0,96	1,34	0,15	-0,02	0,75	0,33
Укргазбанк	0,07	-19,90	5,24	4,21	-13,32	-0,01	-3,95	105,02

Джерело: складено на основі [9]

Таблиця 5

Значення параметрів рейтингової моделі за 2011–2015 рр. для комерційних банків України

Банк	$\max r_i$	$\min D_i$	a_r	a_d	r_i	D_i	R
ПриватБанк	2,55	0,33	0,13	0,87	1,06	0,55	0,58
Укресімбанк	0,21	0,33	0,55	0,45	0,45	10,39	1,20
Ощадбанк	0,78	0,33	0,62	0,38	0,71	8,83	0,57
Райффайзен банк Аваль	1,68	0,33	0,08	0,92	0,15	2,23	0,14
Укрсоцбанк	0,07	0,33	0,10	0,90	-0,07	5,07	-0,04
Промінвестбанк	0,54	0,33	0,63	0,38	-0,60	10,77	-0,69
ВТБ банк	2,78	0,33	0,40	0,60	0,94	2,71	0,21
Альфа-банк	0,14	0,33	0,03	0,97	-0,15	0,72	0,41
Надра	0,02	0,33	0,16	0,84	-0,19	1,70	-1,40
Перший укр. міжнародний банк	1,34	0,33	0,06	0,94	0,69	0,33	0,97
Укргазбанк	5,24	0,33	0,50	0,50	11,61	105,02	1,11

Джерело: складено на основі [9]

a_r – показник значимості чинника прибутковості;

a_d – показник значимості чинника ризику.

Розраховані значення параметрів рейтингової моделі наведено у таблиці 5.

Уточнимо, що під банківським рейтингом слід розуміти узагальнюючу оцінку діяльності банку, на основі якої можна визначити поло-

ження певного банку відносно інших банківських установ. Рейтингова оцінка діяльності банку – це узагальнююча оцінка, заснована переважно на фінансових показниках роботи та даних балансу банку, яка характеризує поточний стан банку та залежність ефективності його діяльності від поточної ситуації на ринках, на яких він працює, або з якими пов'язаний.

Перейдемо до визначення загальної рейтингової оцінки (табл. 6).

Таким чином, найвищий рейтинг буде у того банку, який найбільше наблизиться до «ідеального» банку. «Ідеальним» банком є такий банк, рейтингова оцінка якого дорівнює чи навіть перевищує одиницю. Зауважимо, що реального банку в індикативній групі, який відповідає зазначеним вище характеристикам «ідеального» банку, взагалі може не існувати. Далі відбувається ранжування комерційних банків у порядку зменшення їх рейтингових оцінок.

Як показує проведене дослідження, найкращий рейтинг у Укрексімбанку, тому що він найближче до «ідеального» банку, але, звичайно, є деякі відхилення стосовно рентабельності активів (Укргазбанк займає перше місце по максимальній рентабельності активів, але друге – по загальному рейтингу серед досліджуваних банків). Найнижчий рейтинг у Надра банку – показник має найменше значення серед досліджуваних банків – -1,40, що свідчить про наближення даної методики до нинішнього положення Надра банку, який знаходиться в стадії ліквідації.

Таким чином, методика визначення узагальнюючої рейтингової оцінки діяльності комерційних банків може лише суб'єктивно відображати існуючий економічний стан комерційного банку. Тому доцільним буде аналіз ще деяких показників діяльності комерційних банків.

Таблиця 6
Рейтинг комерційних банків України

Банк	R	Ранжування
ПриватБанк	0,58	4
Укрексімбанк	1,20	1
Ощадбанк	0,57	5
Райффайзен банк Аваль	0,14	8
Укрсоцбанк	-0,04	9
Промінвестбанк	-0,69	10
ВТБ банк	0,21	7
Альфа-банк	0,41	6
Надра	-1,40	11
Перший укр. міжнародний банк	0,97	3
Укргазбанк	1,11	2

Джерело: складено на основі [9]

Рис. 1. Фактори, які використовуються при визначенні показників рейтингу банку

Джерело: [8]

Таблиця 7

Рейтинг стійкості комерційних банків за II квартал 2015 р.

Банк	Загальний рейтинг	Стресостійкість	Лояльність вкладників	Корекція аналітиків
Укрсіббанк	4.24	3.89	4.6	0
Райффайзен банк Аваль	4.21	3.82	4.6	0
Укрексімбанк	4.16	3.52	3.3	0.75
Альфа-Банк	3.97	2.74	4.2	0.5
Ощадбанк	3.84	3.78	4.4	-0.25
Промінвестбанк	3.58	3.15	4	0
Сбербанк Росії	3.49	2.69	3.8	0.25
ВТБ Банк	3.39	2.77	4	0
Укрсоцбанк (UniCreditBank)	3.38	3.45	4.3	-0.5
ПриватБанк	3.28	2.55	4.5	-0.25
Фінанси і Кредит	2.33	1.95	3.2	-0.25

Джерело: [8]

Розглянемо рейтинг стійкості банків за II квартал 2015 р. відповідно до методики, яка використовується Міністерством фінансів України (табл. 7). Згідно цієї методики, аналізуються показники, викладені на рис. 1.

Рейтинг банків «Мінфін» – інформаційний продукт, що відображає рівень привабливості депозитних продуктів банку з точки зору стресостійкості банку і лояльності вкладників. Таким чином, згідно даної методики, трійку лідерів за стійкістю очолюють Укрсіббанк, рейтинг якого становить 4,24, Райффайзен банк Аваль – 4,21 та Укркресімбанк – 4,16. Але даний рейтинг не слід сприймати як рейтинг надійності, оскільки, крім оцінки стресостійкості банку на основі відкритих джерел, рейтинг банків враховує фактор лояльності вкладників.

Тобто нами досліджено банківську систему двома шляхами – методом рейтингової оцінки та на основі рейтингу стійкості комерційних банків «Мінфін», тож доречним буде аналіз банківської системи згідно оцінки Асоціації українських банків, яка являється всеукраїнською недержавною, незалежною, добровільною, некомерційною організацією.

Розглянемо, головні показники діяльності комерційних банків (табл. 8).

Таблиця 8
Основні показники діяльності комерційних банків станом на 01.07.2015 р.

Банк	Активи, млн. грн.	Балансовий капітал, млн. грн.	Зобов'язання, млн. грн.
Всього	994836	66007	928829
ПриватБанк	240806	25483	215323
Ощадбанк	152906	18322	134584
Промінвестбанк	56799	6177	50623
Сбербанк Росії	54155	2125	52030
Райффайзен банк Аваль	51829	3786	48042
Укрсоцбанк	43621	8318	35303
Альфа-банк	41818	2419	39399
ВТБ банк	39767	2586	37181
Фінанси і Кредит	38673	3174	35500
ПУМБ	34420	3925	30496

Джерело: [7]

З таблиці 8 ми бачимо, що в даному рейтингу відсутні деякі банки, віднесені до I групи Національним банком через те, що вони не є членами Асоціації українських банків, а саме Укркресімбанк, Укргазбанк та Надра банк. Для наочності розглянемо активи 10 найбільших банків України у відсотковому співвідношенні (рис. 2).

Отже, відповідно до оцінки Асоціації банків України, за активами на першому місці знаходиться ПриватБанк, відповідно, і найбільший балансовий капітал і зобов'язання, на

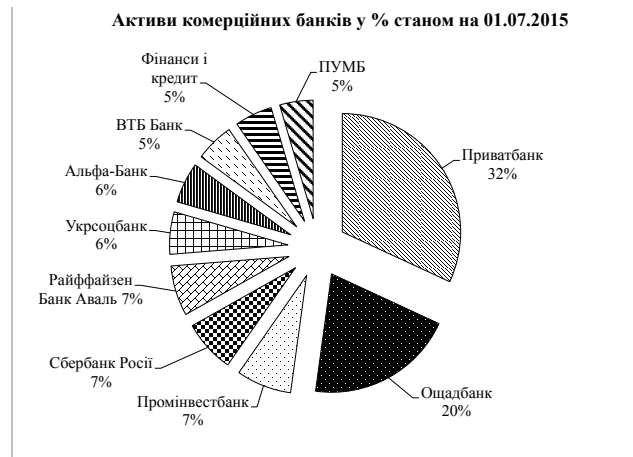

Рис. 2. Активи 10 найбільших банків України у відсотковому співвідношенні

Джерело: складено на основі [7]

останньому місці – ПУМБ, активи якого становлять 34 420 млн. грн., балансовий капітал – 3 925 млн., зобов'язання – 30 496 млн. грн.

Висновки. Отже, в результаті проведеного оцінювання іноземних рейтингових методів банківських установ нами визначено, що кожна з них має певні плюси і мінуси в залежності від часу, мети і місця використання тих чи інших показників, адже в кожній країні формується своя власна банківська система. В Україні вона має свої особливості, один раз на рік Національний банк оголошує розподіл банків за групами. Станом на 1 січня 2015 р. в Україні нараховується 163 банки, та вже на 01.09.2015 р. їх нараховувалось 126.

У ході дослідження нами проведено рейтинговий аналіз діяльності 11 банків, які відносяться саме до I групи банків за розподілом НБУ саме через те, що розмір їх капіталів свідчить про вагомий вплив на функціонування банківської системи України.

Таким чином, відповідно до проведеного дослідження, найкращий рейтинг у Укркресімбанку, тому що він найближче до «ідеального» банку, але, звичайно, є деякі відхилення стосовно рентабельності активів (Укргазбанк займає перше місце по максимальній рентабельності активів але друге місце по загальному рейтингу серед досліджуваних банків). Найнижчий рейтинг у Надра банку, показник має найменше значення серед досліджуваних банків – -1,40.

Але методика визначення узагальнюючої рейтингової оцінки діяльності комерційних банків може лише суб'єктивно відображати існуючий економічний стан комерційного банку, тому нами проаналізована методика Міністерства фінансів України, відповідно до якої у 2015 р. визначено трійку лідерів за стійкістю, до якої ввійшли Укрсіббанк, рейтинг якого становить 4,24, Райффайзен банк Аваль – 4,21 та Укркресімбанк – 4,16.

Тому доречним буде аналіз банківської системи згідно оцінки Асоціації українських банків,

яка являється всеукраїнською недержавною, незалежною, добровільною, некомерційною організацією. Результати такі: за активами на першому місці знаходиться ПриватБанк, відповідно, і найбільший балансовий капітал і зобов'язання, на останньому місці – ПУМБ, активи якого становлять 34 420 млн. грн., балансовий капітал – 3 925 млн., зобов'язання – 30 496 млн. грн..

Наведений приклад рейтингування банків в Україні складено лише на основі двох показників – розміру активів та чистого прибутку банків, що може бути розширено і в розрізі інших суттєвих показників фінансової діяльності, що, в свою чергу, збільшить точність розрахунку показника рейтингу. Запропонована методика визначення узагальнюючої рейтингової оцінки діяльності комерційних банків, незважаючи на деякі недоліки, які вимагають подальшого доопрацювання та удосконалення, може досить об'єктивно відображати існуючий економічний стан комерційного банку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бабкіна І. Досвід зарубіжних країн щодо рейтингової оцінки діяльності банків / І. Бабкіна // Вісник НБУ. – 2010. – № 12. – С. 31–33.
2. Волошин І.В. Оцінка банківських ризиків: нові підходи / І.В. Волошин. – К. : Ника-Центр ; Эльга, 2004. – 216 с.
3. Забезпечення умов стабільного функціонування банківського сектору України : [монографія] / О.М. Колодізев, О.В. Бойко, В.О. Дзеніс [та ін.] ; за заг. ред. к.е.н., доц. О.М. Колодізева. – Х. : ХНЕУ, 2010. – 312 с.
4. Клаас Я.А. Современные подходы к оценке финансовой устойчивости кредитной организации / Я.А. Клаас // Банковское дело. – 2012. – № 8.
5. Лисенко О.В. Зовнішні системи оцінювання ризикованості банківської діяльності / О.В. Лисенко // Вісник ЖДТУ. – 2009. – № 1(47) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nbu.gov.ua.
6. Любунь, О.С. Банківський нагляд : [підручник] / О.С. Любунь, К.Є. Раєвський ; 2-е вид., перероб. – К. : ЦНЛ, 2005. – 416 с.
7. Офіційний сайт Асоціації українських банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://insiders.com.ua>.
8. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minfin.com.ua>.
9. Офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.bank.gov.ua.
10. Парасій-Вергуненко І.М. Аналіз банківської діяльності : [навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц.] / І.М. Парасій-Вергуненко. – К. : КНЕУ, 2003. – 347 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ubooks.com.ua/books/000246/inx13.php>.
11. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент в банку : [навч. посіб.] / Л.О. Примостка. – К. : КНЕУ, 2003. – 468 с.
12. Стефанишина А. Характеристика та аналіз методик оцінювання стійкості банків України та зарубіжжя / А. Стефанишина // Вісник НБУ. – 2010. – № 11. – С. 62–66.
13. Хейнсворт Р. Сопоставимость уровней кредитных рейтингов, присвоенных разными агентствами / Р. Хейнсворт // Деньги и кредит. – 2009. – № 12.